

Το αντικείμενο αυτής της εισήγησης, όπως θα διαπιστώσατε κι από τη μικρή περίληψη που προτάσσεται, είναι μια πολύ συγκεκριμένη εφαρμογή εισαγωγής του λογοτεχνικού βιβλίου στην τάξη. Όχι για ν' αποτελέσει ένα ακόμα μάθημα αλλά για να ελκύσει τα παιδιά στη μάθηση, την πληροφόρηση και την ψυχαγωγία μεσ' από την ομορφιά του πλούσιου, πολυχρωμού και πολυδύναμου καλλιτεχνικού λόγου.

Η πρόταση αυτή της εισαγωγής της λογοτεχνίας στο σχολείο συνίσταται σε ένα οπτικοακουστικό ψυχαγωγικό και εκπαιδευτικό πρόγραμμα με το γενικό τίτλο «ΞΕΛΙΔΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ».

Το πρόγραμμα αυτό, του οποίου το σκιαγράφημα θα προσπαθήσω να σας παρουσιάσω, είναι έργο τριών ανθρώπων - και ειδικοτήτων:

Αυτοί είναι: ο κ. Μένης Θεοδωρίδης, σκηνοθέτης, εκπαιδευτικός και ειδικός στην εκπαιδευτική τηλεόραση, ο κ. Διονύσης Βαλάσης, εικονογράφος, δημιουργός βιβλιοδεσιών τέχνης κι επιμελητής καλλιτεχνικών εκδόσεων, καθηγητής της ιστορίας και της τέχνης του βιβλίου στα ΤΕΙ, και εγώ, συγγραφέας και κριτικός.

Το πρόγραμμα αυτό δημιουργήθηκε - και εφαρμόζεται αυτή τη στιγμή πειραματικά - για χάρη των παιδιών των Ελλήνων της Δ. Γερμανίας, με πρωτοβουλία της ειδικής επιτροπής της ΕΟΚ και με τη συνεργασία του Ελληνικού Υπουργείου Παιδείας και ειδικότερα της κ. Μαρίας Λουίζας Μάρκου και του κ. Κώστα Χρυσαφίδη.

Το πρόγραμμα έχει περιεχόμενο και σκοπό την Ελλάδα. Τη διαδρομή της μέσα στο χρόνο και τον πολιτισμό. Γι' αυτό και είναι χωρισμένο σε τέσσερις κύκλους.

- I. ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ
- II. ΒΥΖΑΝΤΙΟ
- III. ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ - - 1821
- IV. ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΑΔΑ

Ο χωρισμός αυτός ούτε κλειστός ούτε απόλυτος είναι. Συχνά, η επεξεργασία του υλικού εξελίσσεται σε ένα διαχρονικό παιχνίδι όπου τα παιδιά καλούνται να κρίνουν, να συγκρίνουν, να φανταστούν, να επινοήσουν, να γνωρίσουν, ν' αναζητήσουν.

Σκοπός δεν είναι η τουριστική Ελλάδα, ή η εξιδανικευμένη εικόνα της πατρίδας, στο πνεύμα και στο ύφος μιας ξεπερασμένης και στείρας πατριδολατρίας αλλά, η βαθιά, πολυπλευρη και ουσιαστική γνωριμία των παιδιών με τα στοιχεία εκείνα που δίνουν τα αληθινά μεγάλο πρόσωπο της Ελλάδας: εκείνα ακριβώς που το παιδί πρέπει να μάθει να ξεχωρίζει και να εκτιμά, ν' αγαπά και να σέβεται.

Η επίτευξη των παραπάνω στόχων στηρίζεται σε :

- Λογοτεχνικά βιβλία
- Κασέτες με πολλών ειδών ηχητικό υλικό
- Διαφώνειες με καθορισμένα θέματα
- Παιχνίδια

Κάθε κύκλος συνίσταται σε ένα σεντούκι που περιέχει το υλικό.

- Ένα λογοτεχνικό βιβλίο, το βιβλίο-άξονα όπως το χαρακτηρίζουμε (ο πρώτος κύκλος περιέχει δυο βιβλία-άξονες), σε τόσα αντίτυπα, όσα τα παιδιά της τάξης. Μας ενδιαφέρει απόλυτα να έχει κάθε παιδί το δικό του αντίτυπο εύκαιρο κάθε στιγμή.

- Πέντε-εφτά τίτλοι βιβλίων σε δυο αντίτυπα, τα υποστηρικτικά βιβλία όπως τα χαρακτηρίζουμε. Είναι βιβλία αναφοράς και το περιεχόμενό τους, σχετικό πάντα με το θέμα του κύκλου, βρίσκεται σεσχέση συμπλήρωσης, επάξησης ή αντιψώνησης με το βιβλίο - άξονα.

Είναι λογοτεχνικά και πληροφοριακά.

Η κασέτα Α' περιέχει κείμενα από το βιβλίο-άξονα. Όχι ολόκληρο το βιβλίο. Έχουν γίνει από το βιβλίο τέτοιες επιλογές που, μετά το άκουσμα κάθε μέρους, τα παιδιά να θέλουν ν' ανατρέξουν στο βιβλίο για να δουν τί απόγινε, πώς εξελίχτηκε η κατάσταση, ν' αγνωφούν γι' αυτό που δεν πρόλαβαν να μάθουν, ή να θέλουν να εξιχνιάσουν το μυστήριο που δεν τους αποκαλύφθηκε.

Η Α' κασέτα έχει σκοπό να σπρώξει τα παιδιά στο λογοτεχνικό βιβλίο και μ' άλλον τρόπο. Ζωντανεύοντας την εποχή μέσα στην οποία διαδραματίζεται η ιστορία. Με δυο τρόπους: Με μια μουσική και ηχητική επένδυση που να παραπέμπει στην ατμόσφαιρα της εποχής, να δημιουργεί εκίνο το κλίμα που κάνει δυνατή την προσέγγιση στο χρόνο και στο χώρο. Με συμπληρωματικά κείμενα, σχόλια, κλπ. που δεν περιέχονται στο βιβλίο αλλά γράφτηκαν είτε για τη γοητευτικότερη παρουσίαση του ίδιου του κειμένου του βιβλίου-άξονα είτε για να τραβήξουν την προσοχή του παιδιού σε ορισμένα θέματα που θ' έγει το βιβλίο, πρόσφορα

για επεξεργασία εννοιολογική, ιδεολογική, ιστορική κλπ.

Απόσπασμα από το συμπληρωματικό κείμενο για τα βιβλία-άξονες του προγράμματος για την Αρχαία Ελλάδα:

"Παιδί: Τς...τς...τς... Μια κοπέλα σαν τα κρύα νερά,
ξαφνικά γίνεται πρασινάδα...αγάλματα ζωντανεύουν... δράκοι ξερνάνε φωτιές κι ένα ξύλινο
άλογο κυριεύει το πιο τρανό κάστρο... μια χούφτα
άνθρωποι νικάνε χιλιάδες.....
Α: δεν καταλαβαίνω πια τίποτα...ζαλιστηκα μωρέ
Ποια είν' αλήθεια και ποια παραμύθια;

Νύμφη: Λίγο ψέμα λίγη αλήθεια
έτσι ναι' τα παραμύθια.....

Παιδί: Ποιός μιλάει; ποιός είναι; Ωωωωωωχ! Φάντασμα!
Ψιτ! φάντασμα είσαι;

Νύμφη: 'Όχι δα!
Είμαι νύμφη!

Παιδί: Τι είσαι; Νύμφη;
Σώπα καλέ... Οι νύμφες φοράνε άσπρα.

Νύμφη: 'Όχι νύφη - νύμφη! Είμαι δηλαδή νεράϊδα.

Παιδί: Απ'αυτές που παίρνουν τη μιλιά;

Νύμφη: Τι λες παιδί; Εγώ δεν είμαι μοντέρνα... εγώ
είμαι παλιά, πολύ παλιά, πάρα πολύ παλιά. Είμαι
αρχαία! Νεράϊδα της Μυθολογίας!

Παιδί: Της Μυθολογίας; έτσι πες μου! Είσαι δηλαδή ψεύτικη!

Νύμφη: Με προσβάλλεις, αγόρι μου.

Παιδί: Συγγνώμη...αλλά...να...αφού είσαι της Μυθολογίας!
Παραμυθένια είσαι.

Νύμφη: Σαν πολύ το σοφό μου κάνεις. Δηλαδή τι νομίζεις;
Πως η Μυθολογία είναι όλο ψέματα;

Παιδί: 'Όχι ακριβώς...νά...πώς να το'πό...
Ε... ναι!

Νύμφη: Ναιαιαιαιαι;; Τι μας λες; Κρίμα που δεν είμαι
από τις μοντέρνες νεράϊδες που μου 'λεγες να
σου πάρω τη λαλιά, να μάθεις! "

Απόσπασμα από το συμπληρωματικό κείμενο για το βιβλίο-άξονα του προγράμματος για το 1821:

"Τώρα, παιδιά, ό,τι έγινε, έγινε.

Ας φύγουμε λοιπόν από τη Δημητσάνα. Εκεί, έτσι η αλλιώς, βρομάει μπαρούτι, που λένε. Επικίνδυνος τόπος δηλαδή. Θα μου πείτε: Εκείνα τα μαύρα χρόνια της σκλαβιάς και πού δεν ήταν επικίνδυνα; Ό,τι και νά'κανες, έβρισκες τον μπελά σου. Θυμόσατε τον Αλή, το τουρκόπουλο που είχε θυμώσει επειδή ο Κωνσταντής έπαιζε όμορφα τη φλογέρα; Ολοένα έτσι γινόταν: θυμωσε ο πασάς γιατί ένας νέος περπατούσε λεβέντικα. Ζήλευε η βεζυροπούλα γιατί μια ελληνίδα ήταν όμορφη. Αγρίευε ο αγάς, γιατί ένας Έλληνας, ένας ραγιάς, είχε καλύτερο σπίτι από το δικό του. Γιατί ο κόκορας ενός «γκιαούρη» λαλούσε πιο δυνατά... Και χτυπούσαν τους Έλληνες, κλέβανε τις κοπελιές, άρπαζαν τις περιουσίες.

Ό,τι θέλανε κάνανε οι Τούρκοι αρχοντάδες!

Μα οι Τούρκοι που ήταν φτωχοί δεν κάναν έτσι.

Γειτόνοι με τους Έλληνες ζούσαν κι αυτοί μέσα στην ίδια φτώχεια και με τον ίδιο φόβο.

Οι λαοί, παιδιά, να το ξέρετε, δεν έχουν τίποτα που να τους χωρίζει. Μοναχά οι αφεντάδες έχουν συμφέροντα και μίσση κι αυτοί κάνουν τις έχθρες και τους πολέμους.

Οι Έλληνες και οι Τούρκοι του λαού, όχι μονάχα δεν ήταν εχθροί αλλά, συχνά, ήταν φίλοι και αγαπιόνταν. Τούρκος έκρυβε Έλληνα και Έλληνας βοηθούσε Τούρκο.

Σκεφτείτε: πολλές φορές οι Τούρκοι πηγαίνανε σε Έλληνες δικαστές, όχι σε δικούς τους. Γιατί οι Έλληνες δίκασαν τίμια και σωστά, ενώ οι Τούρκοι δικαστές δεν νοιάζονταν και πολύ για δικαιοσύνη. Όποιός τους πλήρωνε, αυτός αθωνόταν... είτε είχε δίκιο, είτε είχε άδικο!

Μα είπαμε πολλά και σώνει
ας λαλήσει κι άλλο αηδόνι,

δηλαδή, ένα κουδούνι.

Σα να σας βλέπω. Παραξενευτήκατε!

Κι εγώ. Κι η μάνα του Κωνσταντή που ήταν βυθιομένη στις σκέψεις της. ".....

Μέσα στο σεντούκι κάθε κύκλου περιεχόνται ακόμα:

Η κασέτα Β', δεν είναι άλλο από έναν καταγιγισμός ερεθισμάτων για συζήτηση, ένα καλειδοσκοπιο θεμάτων, πληροφοριών, ενδιαφερόντων και καλλιτεχνικών ιριδισμών... Για παράδειγμα, να ένα κομμάτι από την περιήγηση στην Αρχαία Αγορά της Αθήνας, χάρη σε μια εφεύρεση που γυρίζει πίσω στο χρόνο:

Φτάσαμε! Τα καταφέραμε!

Η εφεύρεσή μου μας έφερε ίσα στην καρδιά της Αρχαίας Αθήνας, στην Πνύκα, πάνω από την Αγορά. Μωρέ τι εφεύρεση είναι αυτή:

Πάντως, ως την κρύβουμε καλύτερα στα δέντρα, μην τη βρει κανένας αρχαίος κι αλλύμονό μας. Έυτυχώς που η Αρχαία Αθήνα δεν είναι σαντη σημερινή. Έχει μπόλικες πρασινάδες. Ωχ, έχασα κάτι. Τα ρούχα μας, βρε παιδιά. Δεν μπορούμε να σεργιανάμε έτσι στην αρχαία εποχή... Θα γίνει χαμός. Θα πεταχτώ να βρω μερικούς χιτώνες και σανδάλια ή μποτάκια, ό,τι να 'ναι, για σας τουλαχιστόν... Εγώ, πώς το 'παθα, και δε φοράω σήμερα το παντελόνι μου. Μ' αυτό το υφαντό ύφασμα, δε μ' αιάζω βέβαια με σωστή αρχαία Αθηναία αλλά, με λίγη τύχη, μπορεί να με πάρουν για, καμιά δούλα από βάρβαρη χώρα, και να μη μου δώσουν σημασία.

Εξάλλου καμιά αληθινή καθωσπρέπει Αθηναία δε θα κυκλοφορούσε στη ν Αγορά. Μόνο οι φτωχές και οι δούλες. Κι εσείς, το ίδιο, θα παρασταίνετε τα φτωχά παιδιά που αλητεύουν· γιατί ούτε τα παιδιά των καλών οικογε νειών δεν επιτρέπóταν να γυρνάνε στην Αγορά. Λοιπόν, μελνετε δά, όσο νά 'ρθω με τα ρούχα. Κι εσύ, βγήκε τα γυαλιά σου. Τ' αμαγαζα παιδάκια δε φορούσαν γυαλιά. Κι όχι τσίχλες, έ;

[...]

Νά τα μας... δε σας τά 'έγα; Όλο άντρες γυρνάνε δά. Και δεσ με τι καμάρι περιπατάνε. Αργά, αργά, μετρημένα, στέκονται, περιμένονους, συζητούν κι όποιον βιάζεται τον κοροϊδεύουν...

Ε, και ανα σας είχα, καλομαθημένοι μου πρόγονοι στη σημερινή αγορά της Αθήνας, να σπρώχνετε και να σπρωχνόσαστε, να σας πατάνε, να μη βρίσκετε σειρά να φωνάσετε, θα σιάγατε, κύριοι αρχαίοι μου. Μπα; τι λέω; εξέ κάζω σπρώχνονται χειρότερα από μας. Για να δούμε τι τρέχει.....

Λιποθυμάω!...

Ένας έμπορος με μέτα τάβλα κρεμασμένη από το λαιμό του, πουλάει ζεστά λουκάνικα. Τι ευωδιά!

Είναι πολύ ενδιαφέρον ν' ανιχνεύσει κανείς πόσες και πόσο άγνωστες στα περισσότερα παιδιά, πληροφορίες δίνει αυτό το διασκεδαστικό ταξίδι στην αρχαιότητα. Με τον ίδιο τρόπο, μιλάμε στα παιδιά για την καθημερινή ζωή, τα φαγητά, τα παιχνίδια, τη νοοτροπία, με στόχο όχι μόνο να τα φέρουμε κοντά στην ιστορία, που τόσο στεγνά συνήθως την πλησιάζουν, αλλά και να καλλιεργήσουμε μέσα τους την αίσθηση της συνέχειας του πολιτισμού, της γλώσσας, των συνθηθειών και των αντιλήψεων στη μακριά πορεία των αιώνων ως τα σήμερα.

Αρχαία ανέκδοτα, κι ανιχνύματα, βυζαντινά τραγούδια, κείμενα του Εσσηκισμού, αναφορές σε πρόσωπα και γεγονότα που πέρασαν πλάι μας, συνιστούν το μωσαϊκό της κασέτας Β'.

Σχολεία

Να ένα ακόμα παραδειγμα από το Βυζαντινό κύκλο:

Αναρωτηθήκατε ποτέ, παιδιά του 20 ου αιώνα, πώς περνούσαν την ημέρα τους τα παιδιά του 5ου ή του 9ου λ.χ. αιώνα; Τι να σας πω, και τι να σας μολογήσω που λένε... Τόσοι αιώνες πέρασαν και ... καμιά προσόδος! Σχολεία πηγαίνουν σήμερα τα παιδιά, σχολείο πήγαιναν και τότε. Σάκα κουβαλάνε τώρα τα παιδιά, σάκα κουβαλούσαν και τότε! Μόνο, που εκείνα τα χρόνια, στο Βυζάντιο, δεν είχαν μολύβια και τετράδια αφού δεν είχε εφευρεθεί το χαρτί. Ή βιαζόσαστε να τα καλοτυχάσετε! Ήπορεί να μην είχαν βιβλία και τετράδια από χαρτί είχαν όμως άλλους μελάδες. Αντί για μολύβια χρησιμοποιούσαν κονδύλια, που τα έφτιαχναν από καλάμι αφού το έκοβαν και το έξυναν στην άμμη για να είναι μυτερό με μια ειδική ξύστρα και για τετράδια είχαν πινακίδια, διπλαδή, ξύλινες σανίδες που έπρεπε να τις αλείφουν με κερί, και, κελ πάνω χάραζαν τα γράμματα. Αλλοτε κίβλι, αντί να χαράζουν τα γράμματα πάνω στην επιφάνεια της κεραμμένης πλάκας τους, τα παιδιά γράφανε, ζωγράφιζαν διπλαδή το γράμμα με σκούρο χρώμα που το ετοίμαζαν μόνα τους και το υύλαγαν σ' ένα δοχείο που το λέγανε «καλαμάριον».

Βάσανα σας λέω, ...

Μέσα στη σάκα ενός βυζαντινού μαθητή δε θα βρίσκατε ποτέ κομπιουτερδίκια. Ξέρω καλά πως για την αριθμητική προτιμούσανε ένα αριθμητήριο και διαφορά ξυλαρδίκια. Πρωτόγονα μεσα! Α, όχι, δε θα μ' άρεσε καθόλου να είμαι μαθητής στα βυζαντινά χρόνια.

Αφήστε που κάνανε μάθημα πρός κι απόγεμα!

Αφήστε που δεν είχαν διακοπές σαν και μας. Μόνο στις μεγάλες γιορτές κάθονταν και σε κάτι άλλες ειδικές περιπτώσεις.

Αδικία!

Οι διαφάνειες που είναι κατανεμημένες σε ενότητες δεν έχουν σκοπό την τουριστική ξενάγηση στην Ελλάδα του χτες και του σήμερα. Κινούν αντίθετα το μηχανισμό της κρίσης, της σύγκρισης και της αναζήτησης διαφόρων στοιχείων. Λειτουργούν αυτόνομες και συνδέονται με δραστηριότητες λόγου, παιχνιδιού.

Εμπνέονται από τους στόχους που υπαγορεύουν και την κασέτα Β'. Δίνουν στα παιδιά γνωστικές και καλλιτεχνικές πληροφορίες, ζωντανεύουν εικαστικά και συμπληρώνουν τις γνώσεις που ίσως ήδη έχουν τα παιδιά και αποτελούν έναν γόνιμο πόλο συζητήσεων μέσα στην τάξη και δραστηριοτήτων έξω απ' αυτήν.

Οι δραστηριότητες είναι κατασκευαστικές (π.χ. χαρτοκατασκευή παραδοσιακού αρχιτεκτονικού μνημείου, έτσι που η ατμόσφαιρα κάθε εποχής να γίνει μια τρισδιάστατη πραγματικότητα.) και πνευματικές (π.χ. παιχνίδι γραφής και γλώσσας, όπου τα παιδιά ανιχνεύουν σε κείμενα αρχαία, βυζαντινά ή του '21, τις ίδιες λέξεις, τον ίδιο με τον σημερινό τρόπο έκφρασης ή συλλογισμό, αποκτώντας έτσι, άμεσα και παραστατικά, την αίσθηση της ενότητας της γλώσσας κλπ. Ή ακόμα, παιχνίδια φανταστικών αφηγήσεων, φανταστικών περιηγήσεων σε ορισμένους τόπους και χρόνους, έτσι που να καλλιεργείται η συνήθεια της αναζήτησης στοιχείων αυθεντικότητας κλπ.)

Είναι πολύ δύσκολο, φυσικά, να δώσει κανείς μ' ένα γραπτό κείμενο ορισμένων σελίδων όλη τη, μαγική πραγματικά, εικόνα αυτού του προγράμματος που στηρίζεται όχι μόνο στο υλικό που διαθέτει αλλά και, πάνω απ' όλα, στη φαντασία, στο μεράκι, στην επινοητικότητα του δασκάλου και στο κέφι των παιδιών.

Γιατί, αυτό το πρόγραμμα δεν είναι σχολικό, μ' όλο που εφαρμόζεται στο σχολείο.

Είναι παράλληλο και συμπληρωματικό. Έτσι, θεμελιακή προϋπόθεση της σωστής λειτουργίας του είναι η δημιουργία στα παιδιά της εντύπωσης ότι πρόκειται για μια ελεύθερη και ψυχαγωγική δραστηριότητα, η υποβολή μιας αίσθησης παιχνιδιού και διασκέδασης σε ευχάριστη συνωμοσία με το δάσκαλο.